

de inleiding tot zijn bijdrage, kan vanuit de verhouding publiek-privaat domein gepleit worden voor een verbreding van het criminologische onderzoeksobject. Behalve de ondertussen toch meer erkende privatiseringsstudies binnen de criminologie pleit HOOGENBOOM ook voor studies van inlichtingen-verwervingsprocessen. Deze soms hoogtechnologische praktijken waren reeds voer voor specialisten van bijvoorbeeld het privacyvraagstuk. De plaats van deze praktijken binnen zeer diverse processen van sociale controle zijn op z'n minst criminologisch relevant te noemen. Ten slotte wijst HOOGENBOOM ook nog op het belang van onderzoek naar zeer verscheiden vormen van corruptie in het spanningsveld tussen privaat en publiek. Fenomenen zoals wetenschappelijke fraude of politieke en bestuurlijke corruptie maken geen expliciet deel uit van het publiek (en ook wetenschappelijk) gehanteerde beeld van 'het' criminaliteitsfenomeen. De studie van corruptie in het kader van economische activiteiten sluit dan weer aan bij de wat vergane glorie van het onderzoek naar witteboorden-criminaliteit. De relevantie van dit pleidooi voor uitbreiding van het criminologische onderzoeksobject is m.i. ten minste tweërlei. Ten eerste wordt op deze manier het (te) enge klassieke beeld van wat criminaliteit is, kritisch opengetrokken. Bovendien, ten tweede, kan deze uitbreiding van het onderzoeksobject ook bijdragen tot de onafhankelijkheidsaspiraties van de criminologische wetenschap ten aanzien van zowel het (politieke) beleid als het strafrecht als 'moeder'discipline.

Jenneke CHRISTIAENS

N. SIRON, G. VERMEULEN, B. DE RUYVER, PH. TRAEST en A. VAN CAUWENBERGHE, *Bescherming van en samenwerking met getuigen, Antwerpen, Maklu, 2000, 188 p.*

Het staat op de kaft: dit boek is de vrucht van een door een ploeg van de Universiteit Gent uitgevoerde opdracht van het Ministerie van Justitie. De opeenvolgende regeringen hebben tijdens het voorbije decennium regelmatig studies aangevraagd bij de universiteiten. Een samenwerking die zeker aanbeveling verdient, want van academici mag verwacht worden dat zij net iets meer, net iets extra kunnen brengen. Het moet hun roeping zijn een rem te plaatsen op het legislatief knoeiwerk dat ons strafrecht de laatste jaren teistert, met op zich best verdedigbare ideeën die gegoten worden in halfbakken, ondoordachte wetteksten: van de strafbare rechtspersonen over het snelrecht tot de werkstraf. Dit voorbereidende werk heeft zeker zijn nut gehad voor de wetgever: in de parlementaire voorbereiding van de wet inzake de bescherming van getuigen (Wet van 7 juli 2002 houdende een regeling voor de bescherming van bedreigde getuigen, *B.S.* 10 augustus 2002) werd er herhaaldelijk naar dit boek uit 2000 verwezen. Sommige passages uit het boek zijn bijna letterlijk terug te vinden in de wettekst.

Toch kampt deze publicatie met een probleem: ondanks zijn vijf coauteurs, drie gerenommeerde academici en twee beloftevolle medewerkers, heeft wie een beetje thuis is in de thematiek, het gevoel dat het resultaat net iets te licht weegt. Waarschijnlijk kunnen de auteurs daar weinig aan doen en heeft het te maken

met de manier waarop dergelijke opdrachten worden geformuleerd en gefinancierd. De lezer krijgt voortdurend de indruk dat het hele werk veeleer geschreven werd (en op vrij korte termijn) om al gemaakte keuzes van de minister te legitimeren en hun uitwerking in wetteksten voor te bereiden. De onderzoekers moesten dus niet beslissen 'of', maar suggereren 'hoe'. Het werk verschilt dan ook weinig van dat van de eigen ambtenaren van de Federale Overheidsdienst Justitie of zijn Dienst voor Strafrechtelijk Beleid bij andere wetsontwerpen. Een andere beperking zit in het feit dat door dezelfde Universiteit Gent er reeds eerder een onderzoek gebeurd was over anonieme getuigen en spijtoptanten, dat de auteurs niet nog eens magertjes wilden overdoen. Vooral omdat politieke meningsverschillen een goedkeuring van de Spijtoptantenwet in de weg stonden, moest er bijkomend onderzoek ('naar de praktische, organisatorische, sociale en financiële consequenties') komen (p. 83). Voor de weinigen die het eerste werk gelezen hebben, voegt het stuk in dit boek niet zo veel toe (enkel de lessen uit een studiereis naar Washington D.C.). De velen die dat eerste, nooit gepubliceerde rapport nooit te zien hebben gekregen, blijven enigszins onverzadigd.

Zoals de titel aangeeft, behandelt het boek twee verwante maar te onderscheiden thema's: de bescherming van door daders gekende getuigen en hun naasten en – het woord is echter niet populair bij de auteurs – spijtoptanten. De auteurs benadrukken dat rechtsvergelijking centraal stond in hun methodologie. Strafrechtsvergelijking is een uitermate interessante, maar o zo moeilijke, frustrerende bezigheid. De grote uitdaging is het koppelen van empirisch, noem het criminologisch, onderzoek aan de strikt juridische studie. Bij de voorbereiding van Belgische wetgeving blijft de rechtsvergelijking bijna altijd ondermaats. De tekstfragmenten uit enkele buitenlandse wetten die losjes aangehaald worden, dienen dan als veel te klein rechtsvergelijkend vijgenblad. De auteurs van dit boek hebben de manifeste zwakte van een dergelijke louter op tekststudie gebaseerde vergelijking trachten op te vangen door twee studiereizen, één naar Italië (Rome), één naar de V.S. (Washington D.C.). Ze interviewden er een aantal sleutelfiguren uit de plaatselijke getuigenbeschermingswereld. Dit heeft de studie duidelijk verrijkt, de ogen geopend voor een groot aantal praktische problemen. Toch overheerst de indruk dat de auteurs zich net iets te weinig ondergedompeld hebben in de Amerikaanse en Italiaanse (rechts)wereld om echt verrijkende rechtsvergelijking te doen, om even te krassen en te kijken wat er onder de vernis van de standaardantwoorden ligt. Hun verhaal is veeleer dat van de gehaaste toerist, niet dat van de observerende reiziger. De auteurs staan bijvoorbeeld helemaal niet stil bij de zeer strikte scheiding die de Italianen doorgevoerd hebben tussen de instanties die de beslissingen over de bescherming nemen en de eigenlijke onderzoekers in de strafzaken die belang hebben bij een getuigenis. Dat was nochtans een uitgesproken keuze, een reactie op vastgestelde misbruiken, waarbij het toekennen of weigeren van bescherming (vaak letterlijk een zaak van leven en dood) door onderzoekers als drukmiddel werd gebruikt. In België (in dit boek en dus ook in de Wet van 7 juli 2002) vinden wij daar geen spoor van terug. Integendeel, de federale procureur bijvoorbeeld, cumuleert een centrale rol in concrete onderzoeken met een in de Getuigenbeschermingscommissie die over de toekenning of intrekking van bescherming beslist.

Dat bescherming een beetje als verkapte beloning geldt, blijkt op p. 59: *“de achterliggende idee is eigenlijk dat enkel personen die bereid zijn ten volle met*

het gerecht samen te werken, in aanmerking dienen te komen voor gerechtelijke beschermingsmaatregelen.” Persoonlijk vinden wij dit een ongenueanceerd en daardoor uitermate betwistbaar standpunt. Het recht op leven, gewaarborgd door o.m. artikel 2 van het EVRM, verplicht de overheid het leven van *alle* rechts-onderhorigen te beschermen, niet alleen dat van slachtoffers of van met de overheid meewerkende getuigen. Ook wanneer de gearresteerde maffiabaas halsstarrig weigert te spreken, moet de staat hem beschermen tegen eventuele moordpogingen door rivalen. Wel brengt het feit dat het de medewerking met de overheid de bron is van het gevaar voor de getuige, een bijkomende verantwoordelijkheid mee voor die overheid, net zoals de vrijheidsberoving extra verantwoordelijkheid meebrengt voor het fysiek welzijn tijdens de hechtenis. Wij vragen ons na lezing van dit boek daarom ook af of de overheid onverantwoord of crimineel gedrag van een beschermde getuige, zoals het plegen van nieuwe misdrijven of het schenden van gemaakte veiligheidsafspraken, meteen ook mag sanctioneren met de beëindiging van de bescherming van zijn familieleden of kinderen. Die hebben door iets waar zij persoonlijk niets mee te maken hebben al hun ‘vroegere leven’ moeten opgeven. Nu zou men ook hun nieuwe leven ontnemen wegens feiten die hun niet persoonlijk verweten kunnen worden. Omgekeerd kan de vader die beschermde getuige is met een nieuwe identiteit, de bescherming niet verliezen omdat zijn 17-jarige zoon heimwee heeft en terugkeert naar zijn stad van oorsprong. Hij zal integendeel weer een nieuwe naam moeten krijgen, nu de toegekende nieuwe identiteit ‘verbrand’ is.

In Vlaanderen was nog maar weinig of niets verschenen over getuigenbescherming, zodat dit boek als een eerste kennismaking zeker welkom was. De voorbeelden van problemen en complicaties die identiteitswijziging meebrengt, zijn verhelderend en geen lezer zal er nog aan twijfelen dat een multidisciplinaire bureaucratie moet worden opgezet. Doch voor de hand liggende vragen voor rechtsvergelijkers, zoals: “maakt het geen groot verschil als de te beschermen getuigen deel uitmaken van buitenlandse groepen?”, blijven uit. Wij vernemen dus niet of in het Italiaanse systeem van getuigenbescherming, dat duidelijk het model vormt, veel mensen uit niet-Italiaanse groepen zitten. Dat is geen detail, want Belgische onderzoeken naar georganiseerde criminaliteit benadrukken dat vele op ons grondgebied actieve criminele organisaties buitenlands of transnationaal zijn. Als klein land, hebben we zoals bekend een groot buitenland. Kunnen wij buitenlandse overheden vragen hun officiële stukken te vervalsen in het kader van een identiteitsverandering? Het slotluik van dit boek, over internationale samenwerking, suggereert dat hierover akkoorden mogelijk en nodig zijn. Doch hier en nu zijn die er nog niet. Zelfs voor België geldt de vraag: kan de overheid universiteiten of hogescholen verplichten valse diploma’s af te leveren? Dergelijke moeilijke vragen kaarten de onderzoekers helaas niet aan.

De voorstellen van de auteurs over getuigenbescherming (tijdelijke, definitieve door identiteitsverandering en technologische door audiovisueel verhoor) en over de instanties die erbij moeten tussenkomen, hebben inmiddels al hun beslag gekregen in wetten. De invloed van deze voorstudie op de Wet van 7 juli 2002 houdende een regeling voor de bescherming van bedreigde getuigen en op de Wet van 2 augustus 2002 betreffende het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media (B.S. 12 september 2002), blijkt enorm groot.

Interessanter, omdat de wetgevende discussie nog eens moet overgedaan worden, is het stuk over de spijtoptanten. De auteurs verwerpen dit begrip omdat het te eufemistisch zou zijn en 'berouw' suggereert bij wie meestal puur 'opportunistisch' handelt. Kiezen zij dan voor het duidelijke 'met strafvermindering beloonde verraders of verklikkers'? Neen, zij verkiezen de Italiaanse term 'medewerkers van het gerecht', vanwege zijn neutraliteit. Die vinden wij nochtans ook behoorlijk eufemistisch en verwarrend, want wij associëren dit eerder met politiemensen, deskundigen of personeel van Justitie. Er zijn immers heel veel mensen die meewerken met het gerecht, zonder dit in ruil voor strafvermindering of straffeloosheid te doen. Het argument dat 'Italië de aanvankelijk gebruikte term *'pentito'* heeft verlaten', overtuigt niet. Niet alleen is de term *'pentito'* nooit een juridisch begrip geweest, maar een term gehanteerd in de pers en in het dagelijks taalgebruik. Daarnaast reppen de onderzoekers met geen woord over de rechtsfiguur van 'actief berouw' (de Duitse *'tätige Reue'*), waaraan de beloning van spijtoptanten aanvankelijk gekoppeld werd om haar dogmatisch te kunnen verantwoorden. Deze figuur belooft de dader die zich actief heeft ingespannen om de ongewenste gevolgen van zijn misdrijf in te perken met strafvermindering. Het motief van deze inspanning (of dat was om zijn mededaders te pesten dan wel omdat hij plots aan een aanval van schuldbesef leed) doet er niet toe. De juridische notie 'berouw' sluit moreel opportunisme dus helemaal niet uit.

De auteurs kiezen resoluut voor spijtoptanten, niet zonder te waarschuwen voor de risico's en nadelen (p. 110-111). Persoonlijk vinden wij dat zij onvoldoende onderstrepen hoe ver men nu al kan gaan, vooral met die zo typisch Belgische open categorie van verzachtende omstandigheden. De behoefte aan een wet is daarom kleiner dan in Italië, waar het legaliteitsbeginsel in de vervolging een uitdrukkelijke verschoningsgrond veel meer nodig maakt. Wel hebben de auteurs gelijk als zij een systeem voorstellen waar de 'deals' op papier en in de dossiers terechtkomen, zodat de praktijken doorzichtig en controleerbaar worden. Het opnemen in een memorandum van een verbintenis 'geen misdrijven meer te plegen', komt ons wat vreemd over. Het boek heeft het niet over de fundamentele vraag in welke mate de strafvordering voor 'dading' vatbaar is of mag zijn, een thema waar de Raad van State zich bij de invoering van het Verval van Strafvordering tegen Betaling van Geldsom moeilijk deed. Hoe dan ook zal niemand zo naïef zijn te geloven dat er helemaal geen informele afspraken meer zouden worden gemaakt. De auteurs zijn ook net iets te bezorgd om de rechtszekerheid van de spijtoptant (m.b.t. de strafmaat) en leggen daardoor teveel beslissingsbevoegdheid bij het Openbaar ministerie ten nadele van de vonnisrechters. Het Openbaar ministerie beschikt echter over te partiële en te eenzijdige informatie over de getuigenis om het definitieve oordeel te vellen over de mate van beloning. In de voorbije jaren (en in het buitenland) is gebleken dat het verweer van wie door een spijtoptant beschuldigd wordt, vaak een nieuw licht werpt op de rol van die spijtoptant.

De reden is dat zonder voorafgaande toezegging, de spijtoptant volgens de auteurs gewoon niet over de brug zal willen komen. Dat hangt er maar van af van wat er voor hem op het spel staat natuurlijk. Het kernprobleem is volgens ons dat de onderzoekers zwijgen over iets fundamenteels: de eigenheid van het onderhandelingsproces. Beide partijen zullen slechts stukje bij beetje en in func-

tie van de reactie van de tegenpartij stappen naar mekaar zetten. Het parket zal geen toezeggingen doen voor het de informatie van de spijtoptant heeft gehoord en nagetrokken. Maar anders dan bijvoorbeeld in de V.S., voorzien de voorstellen in dit boek in niets over het gebruik van door de kandidaat-spijtoptant verstrekte informatie in gevallen waar de 'deal' uiteindelijk is afgesprongen. Anders dan advocaten, kunnen parketmagistraten immers niet via 'vertrouwelijke briefwisseling' onderhandelen.

Op een belangrijk punt bieden de auteurs wel ondubbelzinnig weerwerk tegen de verzuchtingen vanuit de opsporingswereld en de parlementaire oppositie: anonieme spijtoptanten kunnen niet (p. 108).

Het boek sluit af met een kort luikje over internationale samenwerking dat internationale initiatieven opsomt die aantonen dat ons land in een trend meedrijft. Het voegt weinig spectaculairs toe, behalve dan een pleidooi voor een meer verregaande *ne bis in idem*, dat zich ook zou moeten uitstrekken over 'definitieve afhandeling' zonder definitieve rechterlijke beslissing. Het Europees Hof van Justitie beraadt zich op dit moment in de zaken BRÜGGE en GÖZTÜRK over de vraag of het Schengenverdrag nu al geen dergelijke *ne bis in idem*-regel bevat en de Advocaat-generaal vindt alvast van wel.

Samenvattend gaat het dus om een leuk, maar iets te oppervlakkig boekje, zeker wanneer men het legt naast andere rechtsvergelijkende werken, zoals BEIJERS *Bedreigde getuigen in het strafproces* uit 1997 of MEHRENS *Die Kronzeugenregelung als Instrument zur Bekämpfung der organisierter Kriminalität. Ein Beitrag zur deutsch-italienischen Strafrechtsvergleichung* uit 2001. In eigen land ligt de doctorale studie van BEERNAERT, *Repentis et collaborateurs de justice dans le système pénal, analyse comparée et critique*, nu in de rekken. Hopelijk wordt ze ook gelezen door de drukbezette beleidsmensen. Iedereen heeft er baat bij dat een debat over spijtoptanten op een stevige basis van rechtsvergelijkende voorkennis steunt, eerder dan dat men zou overgaan tot het gebruikelijke nattevingerwerk. Wat oriëntering betreft deed dit boekje meer dan het loutere natlikken van de wetgevende vinger, maar een GPS-systeem is het nu ook niet bepaald.

Frank VERBRUGGEN

K. VAN ALERT, *Bedrijfsspionage*, Gent, Universiteit Gent, 2001, 133 p.

Het boek van KATRIEN VAN ALERT getiteld *Bedrijfsspionage* is de publicatie van de licentiaatsverhandeling die zij indiende aan de Universiteit Gent voor het behalen van het diploma van licentiaat in de criminologische wetenschappen. Zij kreeg voor deze verhandeling de prijs van het 'Beste proefschrift in de Criminologische Wetenschappen 1999-2000'. De auteur tracht aan de hand van drie hoofdstukken een betoog op te bouwen dat de lezer op de vervagende grenzen tussen het publieke en private domein wil wijzen. VAN ALERT doet dit aan de hand van het fenomeen bedrijfsspionage en haar variant in de publieke sector, economische spionage.

VAN ALERT bouwt haar hele betoog op de veronderstelling dat het bedrijfsleven, onder druk van de steeds toenemende globalisering, gekenmerkt wordt